

84P1
Ср 1195

МУҚАДДАС ҲАЗИНА

Эртаклар, ҳикоялар, қиссалар

В. Ф. ОДОЕВСКИЙ

К. Д. УШИНСКИЙ

В. И. ДАЛЬ

И. С. ТУРГЕНЕВ

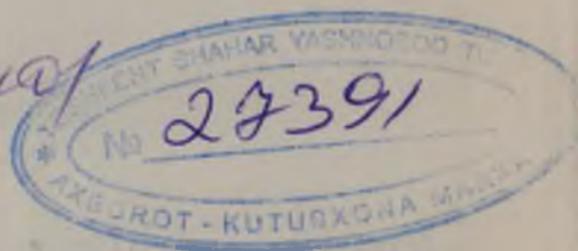
А. П. ЧЕХОВ

Л. Н. ТОЛСТОЙ

В. Г. КОРОЛЕНКО

V

4/10/1

Тошкент
«ЮЛДУЗЧА»
1987

Мазкур тўпلامнинг «Муқаддас хазина» деб номланиши бежиз эмас. Унда рус классик адабларининг Сизга — болаларга аталган энг сара асарлари жамланган. Уларнинг кўплари билан танишсиз, албатта. Шунингдек, ўзбек тилида биринчи марта чоп этилаётган ҳикоялар ва эртаклар ҳам шу китобдан ўрин олган. Бу хазинани эҳтиёт қилиб асранг, дўстларингизни ҳам шунга даъват этинг.

Муқаддас хазина: [Тўплам]: Эртаклар, ҳикоялар, қиссалар: [Ўрта мактаб ёшидаги болалар учун] / В. Ф. Одоевский, К. Д. Ушинский, В. И. Даль, И. С. Тургенев, А. П. Чехов, Л. Н. Толстой, В. Г. Короленко; [Русчадан тарж.].— Т.: Юлдузча, 1987.— 272 б.

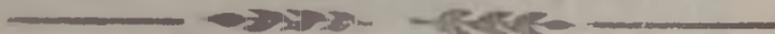
Священное сокровище: Сказки, рассказы, повести.

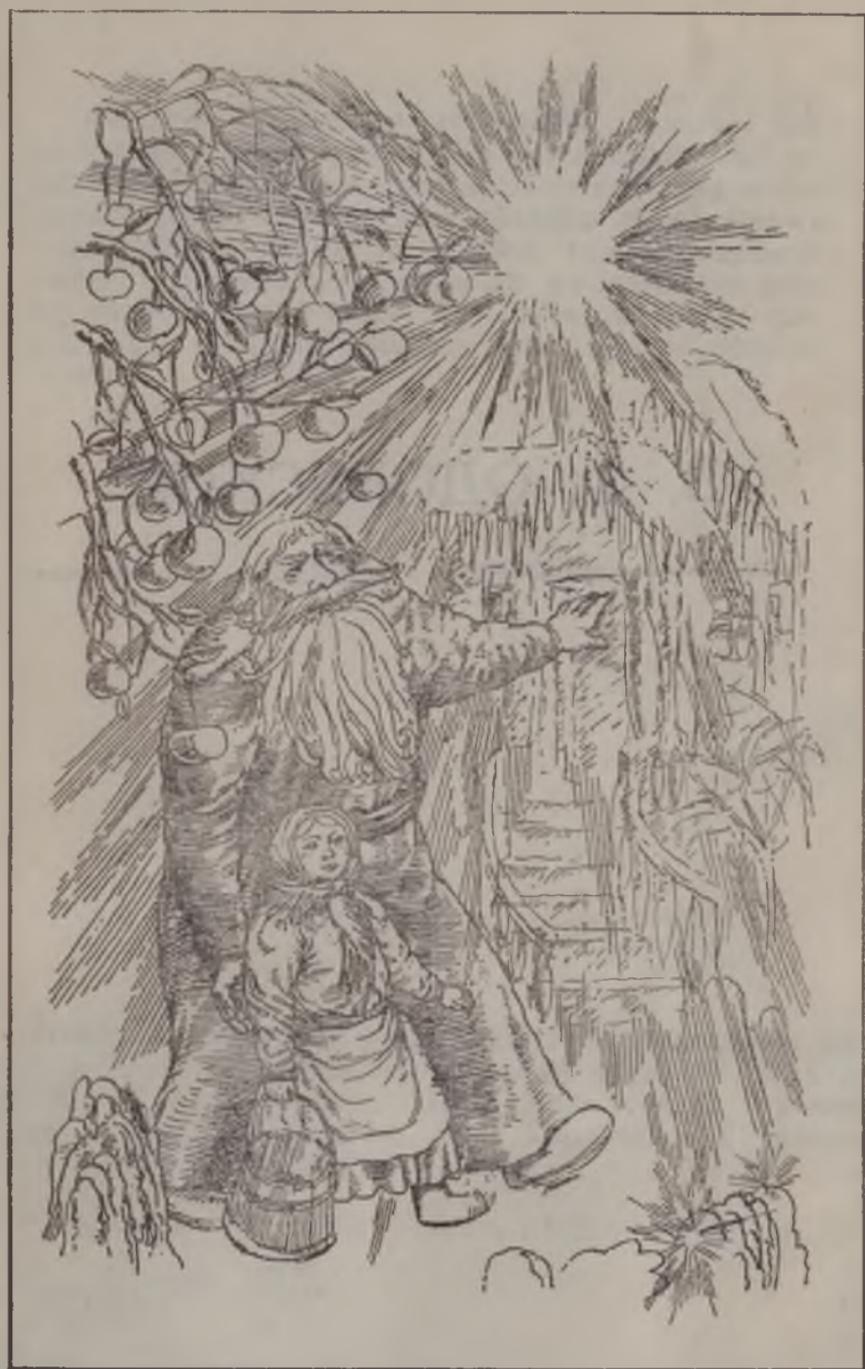
С 4803010100—30 26—87
360 (04) 87

P1

© «Юлдузча» нашриёти, 1987

В. Ф. ОДОЕВСКИЙ

Аёз бобо

Меҳнат кишини боқар,
Ялқовлик ўтга ёқар.
(Мақол)

Бир ҳовлида Чаққон қиз билан Ялқов қиз иккови яшашар экан, уларнинг энагаси ҳам бор экан.

Чаққон қиз жуда ақлли, чевар экан, тонг саҳарда тураркан, энагасининг ёрдамисиз ўзи кийинаркан, дарров бирор ишга тутиниб, печкага ўт ёқиб, хамир қораркан, уйни супуриб, товуқларга дон сепаркан, кейин сув олиб келгани қудуққа жунаркан.

Ялқов қиз бўлса кун ёйилгунча чўзилиб ухлаб ётавераркан, у ёнбошидан бу ёнбошига ағанаб ётавериш ахийри жонига теккач, энагасига: «Ҳой опа, пайпоғимни кийдириб қўй, ҳой опа, пойафзалимни опке», деркан. Кейин ғулдираб: «Опа, кулчанг борми?» деб сўраркан. Ўрнидан тургач, бир-икки керишиб қўйиб, сўнг дераза олдига ўтириб олганича пашшаларнинг учиб-қўнишини томоша қилар, қанчаси келиб, қанчаси кетганини санаркан. Жамики пашшаларни санаб саноғига етгач, бу ҳам меъдасига уриб, нима қиларини ҳам билолмай қоларкан. Яна ётай деса — уйқу келмайди, овқатланай деса иштаҳаси ўлгур йўқ, пашша санай деса — бу ҳам зерикарли. Нима қилишини билмай, зерикдим, деб зорланаркан, гўё бировлар айбдордай, ўтирволиб узундан-узоқ йиғларкан.

Чаққон қиз эса бу орада қудуқдан қайтиб келиб, сувни тиндирааркан, мўндиларга қўяркан, борди-ю сув жудаям лойқа бўлса, қоғоздан карнай ясаб, ичига кўмир ушоғи-ю шағални аралаштириб солиб қоғоз карнайни мўнди оғзига қўйиб, устига сувдан чўмичлаб қуяр экан, сув шағал билан кўмир кукуни орасидан тозаланиб сизиб ўтиб, мўнди ичига тип-тиниқ, биллурдай бўлиб қуйиларкан. Кейин эса пай-

поқ тўқишга ё бўлмасам дастрўмолга гул тикишга уннаб кетаркан. Буларни қилиб бўлса, кўйлак тикишни бошлар, оғзидан ашула тушмас, зерикиш деган нарсани асло билмас ҳам экан. Ҳали у иш, ҳали бу иш билан банд бўлиб, бир маҳал қарабсизки, қуёш ҳам ботаркан.

Аммо кутилмаганда Чаққон қизнинг бошига бир кулфат тушибди: сув олгани бориб, челагини арқонга боғлаб қудуққа ташлаган экан, арқон узилиб, челаги қудуқ тубига тушиб кетибди. Шўрлик қиз нима қилишини билмай, боши қотибди.

Йиғлай-йиғлай уйга қайтибди, бўлган ишни энагасига айтибди. Энагаси жудаям серзарда, қаттиққўл экан, қизчани қайтариб қудуқ бошига жўнатибди:

— Қилар ишни қилибсан, тузатиш ҳам бўйнингда! Челақни ўзинг тушириб юбордингми, ўзинг олиб чиқасан энди, — дебди.

Нимаям қилсин, шўрлик Чаққон қиз қудуқ бошига борибди, арқонга ўзи осилиб қудуққа тушибди.

Қудуқ тубига етгач, бир муъжизага дуч келибди: нақ рўпарасида бир печка ланғиллаб ёниб турганмиш, печка ичида эса пирог бор экан,

Пирог худди жонлидай ҳар томонга тўлғанибди, қизга қараб сўзланибди:

— Мен бўрсилдоқ бўлиб пишдим, роса сингидим, хамирим шакар билан майизга қорилган, ким мени печкадан узиб олса, ўшаникиман!

Чаққон қиз уни дарров узиб олибди-да, қўйнига солибди.

Яна нари юрибди. Олдидан бир боғ чиқибди, боғ ичидаги бир дарахтнинг шохларида олтин олмалар пишиб турганмиш. Мевалар баргларини шитирлатиб, ўзаро сўзлашишармиш:

— Биз роса пишиб етилдик, илдизлар бизга шира-шарбат берди, муздай шудрингларда чайилдик, ким бизни қоқиб олса, ўшаники бўламиз!

Чаққон қиз дарахт тубига борибди, шохларидан силки-тиб қоқибди, олтин олмалар этагига тўлибди.

Қиз яна илгари юрибди. Қараса, рўпарада оппоқ сочсоқолли Аёз бобо ўтирганмиш.

У муз тўшак устига чордана қурганича ҳовуч-ҳовуч қор саятганмиш, бошини тебратса, сочларидан қиров ёғилар, уф тортганда нафасидан қуюқ туман бурқуармиш.

— Э! — дебди чол. — Кел, Чаққон қизим! Менга пирог опкелибсан, баракалла, ўзим ҳам кўпдан бери иссиқроқ бирон таом емагандим.

Аёз бобо Чаққон қизни ёнига ўтқазибди, икковлари бирга нонушта қилишибди, олтин олмалар ейишибди.

— Нимага буёққа келганингни биламан, қизим, — дебди Аёз бобо, — челагинг менинг қудуғимга тушиб кетган. Челагингни-ку, бераман, аммо сен бунинг учун уч кунгача менга қарашасан, башарти ақлли қизча бўлсанг, ўзингга яхши, борди-ю ялқовлик қилсанг ҳам ўзинг биласан. Энди, — дебди Аёз бобо, — мен қариб қолганман, болам, ётиб ухламасам бўлмайди, тур, менга ўрин солиб бер, ёстиғимни уриб хўппайтир, юмшоқ бўлсин.

Чаққон қиз дарров хўп депти... Икковлари уйга киришибди. Аёз бобонинг хонаси оппоқ муздан қурилган, эшик-деразалари ҳам, поли ҳам яхлит муздан экан, деворларида қор зарралари йилтираб турар, шунинг учун офтоб нури тушганда ҳамма нарса олмосдай ярақлаб, бутун уй ичи чарақлаб кетаркан. Аёз бобонинг тўшаги устида пар ёстиқ эмас, уқпар қор болиши турганмиш, ғувиллаб совуқ уфурар, бироқ Чаққон қизнинг бошқа иложи ҳам йўқ экан.

Чаққон қиз Аёз бобони тинч ухлаб, яхши ором олсин деб қорни уриб юмшатибди, ўзининг бўлса қўллари совуқдан кўкариб кетибди.

— Тузук, тузук, қизим, — дебди Аёз бобо буни кўриб, — энди қўлларингни қор билан ишқа, қизиб кетади, совуқ олмайди. Тагин кейин мени хасис чол экан деб ўйлаб юрмагин, юр, қанақа бойликларим борлигини бир кўриб қўй.

Аёз бобо шундай деб қорли кўрпасини кўтариб, тагини очган экан, ниш уриб кўкариб турган майса-ўтлар кўришибди.

Чаққон қиз барра ўтларга ичи ачишиб, раҳми келибди.

— Отажон, ўзингиз мен хасис эмасман дейсиз. Унда нега бу майсаларни қор кўрпасига кўмиб, ёруғ дунёга чиқишларига йўл бермайсиз? — дебди.

— Негаки ҳали-ҳозир вақти эмас, майсалар ўсишга келганларича йўқ, — дебди Аёз бобо. — Қузда деҳқонлар дон сепишди, майсалар ниш уриб чиқди, борди-ю, майса янаям ўсиб кетганида қиш маҳали уни совуқ уриб кетган бўларди. Кейин ёзда ўсмай қувраб қоларди.

Шунинг учун ҳам янги чиққан майса ниҳоллар устини қор парқулар билан ёпдим, шамол учуриб кетмасин деб устига ўзим ҳам ётдим. Кўклам келганида, бу қор пўстичлар

эриб оқиб кетади, поялар буй чўзиб бошәқ тортади, қараб-санки, дон ҳам етилиб қолибди, донини деҳқонлар яичиб, тегирмонда ун қилиб тортишади, ундан бўлса, Чаққон қизим, сен нон ёпасан.

— Ундай бўлса, нега энди қудуққа тушиб олдингиз, Аёз бобо?— дебди Чаққон қиз.

— Нимага десанг, ҳозир баҳор келиб қолди,— дебди Аёз бобо.— Кунлар илиганда мен иссиқдан қочиб, қудуқ тубига тушиб кетаман, негаки қудуқ ичи доим муздек, қудуқ суви шунинг учун ҳам жазирама саратонда ҳам муздеккина бўлади.

Меҳрибон Аёз бобо Чаққон қизнинг пешонасини силабди-да, қор тўшагига чўзилиб, уйқуга кетибди.

Чаққон қиз бу орада уйни йиғиштириб, супуриб-сидирибди, овқат пиширибди, чолнинг кийимларини ямабди.

Аёз бобо уйғониб қараса, ҳаммаёқ саришта, жуда хурсанд бўлиб, қизни алқабди. Икковлари бирга овқатланишибди, сўнг чол ўзи тайёрлаган оғизда эрийдиган музқаймоқ ялашибди.

Шу зайлда Чаққон қиз Аёз бобо хонадонидида уч кун яшабди. Учинчи куни Аёз бобо Чаққон қизга:

— Барака топ, она қизим, доно қизим,— деб ширин сўзлар айтибди.— Кўнглимни равшан, хонадонимни обод қилдинг, энди сени ҳам бир хурсанд қилай. Мана челагинг, ичини кумуш танга билан лиқ тўлғаздим. Сийловига эса, мана, гавҳар тўғнағични ҳам олақол, мендан ёдгорлик бўлсин.

Чаққон қиз хурсанд бўлибди, гавҳар тўғнағични сочига қадаб, челагини қўлига олиб яна қудуқ оғзига келибди, арқонга осилиб ёруғ дунёга чиқибди.

Қиз уйига яқинлашган экан, доим қўлидан дон териб ейдиган хўрози уни кўриб, девор устига чиқибди-да, қанотларини қоқиб, хурсанд қичқирибди:

— Қу-қу-қу-қу, қу-қу-қу-қу!

Чаққон қизнинг бошидаги гавҳар-ку!

Чаққон қиз уйга кирибди, бўлган гапларни бирма-бир айтиб берган экан, энагасининг оғзи очилиб, ҳайрон бўлиб қолибди. Кейин:

— Кўрдингми, Ялқов қиз, ишчанликнинг хосиятини,— дебди.— Сен ҳам бир ўша чолнинг олдига бориб, уйларини супуриб-сидир, овқатини пишир, кийим-кечакларини ямаб-

ясқа, шунда сенга ҳам уюм-уюм кумуш тегади, уёғини сўрасанг, байрамга ҳам оз қолди ўзи, пулимиз бўлса йўқ ҳисоби,— дебди.

Ялқов қизнинг чол олдига бориб ишлашга бўйни сира ёр бермабди. Бироқ кумуш тангалару гавҳар тўғнағичлар оромини ўғирлабди.

Ниҳоят, боришга қарор бериб, Чаққон қизга ўхшаб у ҳам қудуқ бошига борибди. Арқонга осилиб, гуп этиб қудуқ тубига тушибди. Қараса, рўпарасида печка ёниб турибди, печка ичида эса пирог бор экан. Пирог қип-қизариб, сингиб пишган эмиш. Пирог худди жони бордай ҳар томонга тўлғанибди, қизга қараб сўзланибди:

— Мен бўрсилдоқ бўлиб пишдим, роса сингидим. Ха-мирим шакар билан майизга қорилган, ким мени печкадан узиб олса, ўшаникиман!

Ялқов қиз бўлса унга қараб, лабини буриб:

— Ҳо, кўзим учиб турувди ўзиям! Сени қара-ю, енгча олиб қўлимга кийиб, уриниб узишим керакми сени? Ўзинг чиқасан, керак бўлса!— дебди.

Яна нари юрибди. Олдидан боғ чиқибди. Боғ ичидаги бир дарахтнинг шоҳларида олтин олмалар пишиб турганмиш. Барглар шитирлаб, мевалар бир-бири билан сўзлашармиш:

— Биз роса пишиб етилдик, илдизлардан шира-шарбат олдик, муздек шудрингларга чайилдик, энди ким бизни қоқиб олса, ўшаники бўламиз!

— Вой топган гапларингни!— депти Ялқов қиз.— Жонимни қийнаб, қўлларимни кўтариб, шоҳларингни силки-тиб зарил кептими? Тўкилиб ерга тушганингларда териб оламан-қўяман.

Шундай дея Ялқов қиз яна ичкарига юрибди. Аёз бобо ўтирган ерга борибди. Чол бояги-боягидай муз тўшак устида чордана қуриб, ҳовуч-ҳовуч қор еяётганмиш.

— Ҳўш, қизим, нима қилиб буёқларда юрибсан?— деб сўрабди.

— Уйингизда ишлаб, пул опкетгани келдим,— дебди Ялқов қиз.

— Қойил, дангалини айтдинг-қўйдинг,— дебди Аёз бобо.— Ишлаган одам қуруқ қолмайди албатта. Аммо кўра-миз, қандай ишларкинсан. Ичкарига кириб, пар ёстиғимни юмшат, тушагимни текислаб ёз; кейин овқат пишириб, кийимларимни ямаб-ясқа.

Ялқов қиз кетатуриб ўйлабди:

«Жонимни қийнаб бармоқларимни музлатиб ўтираман-

ми, қоқбош чол билмасдан ухлай беради, қор ёстиғини юмшатмайман».

Аёз бобо чиндан ҳам пайқамабдими ё ўзини пайқамаганга солибдими, нима бўлсаям, ўринга чўзилиб, уйқуга кетибди. Ялқов қиз ошхонага кирибди.

Киришга кирибди-ю, қилар ишини билмасмиш. Овқатни-ку ўзи бошлаб еркан, бироқ у қандай пиширилади, бу ёғини суриштириш хаёлига ҳам келмаган экан-да.

Қараса, олдида гўшт, кўкатлар, сабзавотлар, балиқ гўшти, сирка, хантал, квас — бари жой-жойида турибди.

Уйлаб-уйлаб, ивирсиб, бир амаллаб сабзавотларни арчибди, гўшт билан балиқни тўғрабди, жонини койитмай, бояги нарсаларнинг ҳаммасини ювиб-ювмай шартта қозонга ташлабди: сабзавот ҳам, гўшту балиқ ҳам, ханталу сирка дейсизми, устига квас ҳам қўйиб юборибди — ҳаммаси қозонга тушибди. Ялқов қиз эса:

— Бари бир ҳаммаси ошқозонга тушади, шундай бўлгач, пишириб ўтириш нимаси? — деб ўйлар экан.

Аёз бобо бир маҳал уйғонибди, овқатингни опке, дебди. Ялқов қиз шартта қозон-позони билан кўтариб чолнинг олдига олиб келибди, дастурхон ҳам ёзмабди.

Чол овқатдан тотиб кўриб афти буришибди, тишлари орасида қум гичирлабди.

— Тузук-ку овқатларнинг, — дебди мийиғида кулиб, — кўрамиз бошқа ишларни қандай қилар экансан.

Ялқов қиз ҳам бадхўр овқатдан бир хўплаб дарров туфлаб ташлабди.

Чолнинг ўзи унаб, шунақаям ширип бир овқат пиширибдики, ёнида ўтириб паққос туширган Ялқов қиз бармоқларини ҳам ялаб қўйибди.

Тушликдан сўнг чол ором олгани чўзилибди. Ялқов қизга кийимлари ямаб тузатилмаганини яна айтибди.

Ялқов қиз хурпайиб хўмрайибди, бироқ начора, чолнинг кийимларини топиб, тикишга киришибди. Аммо бунда ҳам бир ишкал чиқибди.

Ялқов қиз кийим деганни кияркан-у, унинг қандай тикилишини билмас экан. Игнани ушлаб энди тикаман деса, эпсизлиғидан бармоғига санчиб олибди.

Кийимларни улоқтириб, қайтиб қўлига олмабди. Чол яна ўзини ҳеч нарсани пайқамаганга солибди, қизни кечки таомга чақириб, сўнг ухлагани ётқизибди.

Ялқов қиз бўлса ичида шумлик билан «Оҳ-оҳ, мазаку, — деб ўйлар экан, — ишқилиб кун ўтса бас. Чаққон қиз аҳмоқ бўлиб ўзини қийнабди. Чол анча сахий кўрина-

ди. У менга шундоқ ҳам пул деганини челақлаб ҳадыя қилади».

Учинчи куни Ялқов қиз эрталабдан Аёз бобога: уйимга кетаман, энди пулни чўзиб қўйинг, деб тиқилинч қилибди.

— Ие, қандай хизмат ҳаққи, қизим?— депти чол.— Очинини айтсам мен сенга эмас, сен менга хизмат ҳаққи беришинг керак, чунки сен менга эмас, мен сенга хизмат қилдим, аслида.

— Ҳечам-да,— дебди Ялқов қиз.— Мен сизнинг уйингизда роса уч кун яшадим-ку!

— Э, қизгинам-ей,— дебди чол,— мен сенга айтсам, яшаб туриш бошқа, хизмат қилиш бошқа. Қолаверса, ишдан ишнинг фарқи бор. Аммо майли, агар ор қилмансанг, сенга мукофот бераман, хў-уш, ишинг қанақа бўлоа, мукофот ҳам шу тахлит бўлади.

Аёз бобо шундай деб Ялқов қизнинг бир қўлига каттакон қуйма кумуш, иккинчи қўлига йўғон олмос тўғнағич тутқазибди.

Ялқов қиз шунақаям суюниб кетибдики, чолга хайр-хўшниям нася қилиб, иккала совғаниям бағрига маҳкам босиб уйига чопибди.

Уйига етиб келиб, оғиз кўпиртириб мақтанибди:

— Мана ишлаб топганларим, қаранглар! Бу Чаққон қизниқидан кўп, кумуши ҳам ортиқ, гавҳар тўғнағичим ҳам каттароқ. Кумушим нақ кўмма ёмби, гавҳар тўғнағич эса шапалоқдай келади ўзиям... Ана энди байрамга ясанишни биздан кўринг...

У гапини тугатмаган экан ҳамки, қуйма кумуш эриб тушиб, пол билан битта бўлиб ёйилиб кетибди, қарашса, у қудуқ совуғида қотиб қолган симобнинг ўзгинаси экан; шу пайтда қизнинг гавҳар тўғнағичи ҳам эришга бошлабди. Ҳовлида юрган хўроз деворга учиб чиқиб, бор овозини қўйиб қичқирибди:

— Қу-қу-қу-қу, қу-қу-қу-қу!
Ялқов қизнинг топгани сумалак-ку!

Ана, болажонлар, энди ўзингиз ўйлаб кўриб, эртақнинг қаерлари чин-у, қаери афсона эканини, нимаси очиқ-ойдину нимаси яширин, нимаси ҳазил-у, нимаси зил эканини бир топинглар-чи...

Тўрт карнинг машмашаси ҳақида ҳинд ривояти

Бор экан-да йўқ экан, бир қишлоқнинг шундоққина этагида подасини ёйиб, қўйчивон юрган экан. Кун пешиндан оғиб, унинг қорни очибди. Бўлмаса, эрталаб уйдан чиқаётиб, хотинига овқат олиб келишни тайинлаган экан-у хотини ўчакишгандай ҳеч қорасини кўрсатмасмиш.

Қўйчивоннинг боши қотибди: уйга бориб келай деса, подани ташлаб кетиб бўлмайди. Сал қарамай қўйсанг, ўғирлаб кетишлари турган гап. Қолишнинг ҳам ҳеч иложи йўқ, ичаклари сурнай чалаётганмиш.

Чўпон уёқ-буёққа қараб, анча нарида ўт ўраётган бир толёрига (қишлоқ қоровулига) кўзи тушибди.

Унинг олдига бориб:

— Барака тонкур, бир яхшилик қилиб, қўйларимга қараб турсангиз,— дея ўтинибди.— Тарқалиб кетса — иш чатоқ. Уйимга бораману келаман. Қоринни тўйғазсам бўлди, дарров қайтаман. Яхшилигингиз ерда қолмайди, албатта, қайтараман.

Қўйчивон ақлли, ишнинг кўзини биладиган киши экан. Фақат бир айби — қулоғи оғирроқ, тўғриси, шунақаям кар эканки, бошидан ошириб замбарак отсанг ҳам мижжа қоқмай қараб туравераркан. Энди яна чатоғи шуки, ўт ўраётган толёри ҳам худо урган кар экан.

Толёри унинг гапиришига анграйиб тикилганича, ҳеч нарсани уқмабди, албатта. У ўзича, подачи мен ўрган ўтларни тортиб олмоқчи шекилли, деб тушунибди да, тутоқиб бақира бошлабди:

— Утга эгалик қилишни сенга ким қўйибди?! Уроқда йўқ, машоқда йўқ хирмонда ҳозир бўлмоқчимисан? Утни ўрган мен, бор, йўлингдан қолма! Нима, сенинг поданг тўқ бўлсин деб менинг молим очдан ўлсинми? Қўлингдан келганини қил, қани тегиб кўр-чи! Йўқол!

Толёри бу сўзларни айтаркан, дағдаға билан қўлларини силкитарди. Подачи бўлса бунга кўриб, «боравер, подангга ҳеч кимни яқинлаштирмайман» деяпти, деб тушуниб, хотиржам уйига жўнади. Йул-йўлакай, хотини иккинчи бунақа ҳунар кўрсатмаслиги учун эсини киритиб қўйишни ўйлаб, қўли қичиб борарди.

Уйга келиб қараса, иш чатоқ. Хотини остонада чўзилиб ётганича, оғриққа чидаёлмай йиглаб, инграб тўлғанаётган экан.

Маълумингиз бўлсинким, подачининг хотини кеча оқшом бўлмағур нарсаларни еб хўп тўйган, тановул қилганларининг ичида хом нўхат ҳам бор экан. Айтадиларки, нўхатнинг хоми оғизга асалдай тотигани билан қоринга қўргошиндай ботармиш.

Подачи буни кўргач, жаҳлидан тушиб, қўлидан келганича хотини тортаётган азобларни енгиллатиш пайдан бўлибди. Тўшакка ётқизиб, оғриқ қолдирадиган халдорди топиб ичкизибди. Шу орада қорини ҳам тўйғазиб олишга улгурибди. Турган гап, бунга анча-мунча вақт кетиб, шўрликнинг ичини ари таталай бошлабди.

«Пода тинчмикин? Ишқилиб, бирон фалокат рўй бермаган бўлсайди!»— деб хавотирга тушибди. Шунинг учун чопганича подаси қошига етиб келиб қарасаки, хотиржамлик, сурув ўша ернинг ўзида тинчгина ўтлаб юрган экан.

Қўйчивонимиз ишни пухта қиладиган мулоҳазакор одам эмасми, нима бўлсаям, аввал ҳамма қўйларни бошма-бош санаб чиқибди.

Қўйлари тўрт кўз тугал, сопи-саноғи жойида экан. Кўнгли хушҳол бўлиб, ўз-ўзига: «Бу толёри зап ҳалол одам эканми,— дея сўзланибди.— Яхшиликка яхшилик билан жавоб қилиш керак».

Подада бир оёғи оқсоқ, аммо семизгина бир кўзи бор эди. Чўпон уни тутибди-да, елкасига ортмоқлаб, толёри ўт ўраётган жойга келиб дебди:

— Подани кўриб турибсиз, минг раҳмат сизга, толёри жаноблари! Хизматингизга мана шу ширбозни атадим.

Гаранг толёри чўпон айтган сўзларни уқмабди. Бироқ оқсоқланиб юрган тўқлига кўзи тушиб, тутоқиб кетибди.

— Кўзинг оқсаган бўлса менга нима? Мен қайдан билай, ким уриб майиб қилганини?! Мен поданга яқин йўлаганим йўқ, ахир! Яна нима дейсан менга, ноинсоф?!

— Ҳа, энди чўлоқликка — чўлоқ,— дея давом этибди толёрининг гапини эшитмай чўпон,— аммо ўзи этликкина-да, бир кўринг ахир! Юмшоққина, баррагина. Сўйиб, ошна-оғайнилариингиз билан қовуриб еб, мени дуо қилсанглар бўлгани...

— Даф бўласанми-йўқми? — дея тутуни кукка ўрлаб бақирибди толёри. — Унг қулоқ, сўл қулогинг билан яхшилаб эшитиб ол, қўзингнинг оёғини синдирган мен эмас, подавнга яқин йўлаш уёқда турсин, кўзимнинг қириши ҳам солганим йўқ, нодон!

Чўпон бўлса, унинг бақирешларини заррачаям эшитмас, толёри қошидан кетмай, чўлоқ қўзисини мниг мақомда мақтай берар экан. Жаҳлидан ўзини тутолмаган толёри унинг жағига бир мушт туширибди.

Кутилмаган бу «илтифот»дан онг-тонг бўлиб қолган чўпон ҳамсуҳбатининг адабини бериб қўйишга чоғланган, муштлашиш бошланаёзган экан ҳамки, шу пайтда йўлдан ўтиб қолган бир отлиқ орага тушибди.

Ахборотингиз учун шуни маълум қилиш лозимки, ҳиндларда баҳслашаётган икки киши ўзаро келишолмаса, биричи дуч келган кишидан тортишувни ажрим қилишни сўраш одати бор. Холис одамнинг сўзи — ҳукм ўрнига ўтади.

Шунинг учун қўйчивон билан толёри дарров отлиқни тўхтатиб, икки томондан узангига маҳкам ёпишибди.

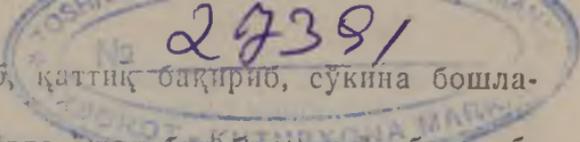
— Бир савоб иш қилинг, — дебди отлиққа подачи, — бир дақиқа арзимизни эшитиб, ким ҳақу ким ноҳақ — шуни ажрим қилиб берсангиз. Мен хизмат ҳақи деб бу одамга подамдаги бир қўзини тортиқ қилсам, раҳмат айтиш ўрнига, муни қаранг, абжағимни чиқараёзди!

— Бир савоб иш қилинг, — дебди толёри ҳам, — бир дақиқа арзимизни тинглаб, ким ҳақ, ким ноҳақлигини ўзингиз айтинг. Манови тентак подачи қўзимни майиб қилибсан деб мени муттаҳамга чиқаряпти. Подасига яқин йўлаган бўлсам ҳам майлийди!

Ҳакам қўл силкиб, ҳар икковини ҳам жим бўлишга буюрибди, ўз «ҳукми»ни айтибди (Водариг, бу одам ҳар икковидан ҳам баттар, қулогин батанг кар эди!):

— Тўғрисини айтганда, бу от чиндан ҳам меники эмас. Мен шаҳарга жуда зарур бир иш билан шошиб бораётган эдим, от бир чеккада ўтлаб юрган экан, йўлим унадиган бўлди деб тутиб, миниб олдим, холос. Агар от сизларники бўлса олақолинглар, бўлмаса йўлимни тўсманглар, вақтим жудаям зиқ.

Подачи ҳам, толёри ҳам унинг ҳеч бир гапини эшитмадилар, лекин нима учундир отлиқ одам менинг зараримга ҳукм қилди шекилли, деб ўйлаб, ҳар иккови ҳам холис ҳакамни

одил эмасликда айблаб, қаттиқ бақириб, сўкина бошла-
дилар.

Шу пайтда пўлдан урта ешяи бир брамин утиб қолиб-
ди. Тортишаётганларнинг ҳар учаласи унинг этагига
маҳкам ёпишиб, бири бирига навбат бермай, ўз арз-
додини сўзлай бошлабди.

Лекин буни қарангки, бу шўринг қурғур брамин ҳам
шуларнинг бири — қулоғи том битган экан.

— Билдим-билдим!— дея жавоб берибди у жанжал-
кашларга.— Сизларни мени уйга қайтариш учун юбориб-
ди-да, доғули. (У ўз хотини тўғрисида гапираётган экан.)
Пўқ, бекорга овора бўласизлар. Дунёда бундан маккорроқ
иёл йўқлигидан хабарларинг борми ўзи? Унга уйланибман-
ки, бошим ғалвадан чиқмайди. Уришавериб шунчалар гу-
ноҳга ботдимки, Ганг дарёсининг табаррук сувлари ҳам бу
гуноҳларни ювишга камлик қилади. Қўйинглар, мен яхши-
си ўзга юртларда хор-зор бўлиб, гадойлик қилсам ҳам бир
кунимни кўрарман. Аммо ўлсам ҳам уйга қайтиб, бу лаъ-
вати хотин билан яшамайман!

Аввалгидан ҳам баттарроқ шовқин-сурон қўпди, ҳам-
малари бир-бирининг гапини эшитмай бақириб-чақири-
шарди. Шу орада отлиқ киши узоқдан югуриб келаётган
бир тўда одамни кўриб қолиб, от эгалари шулар экан
хаёл қилиб, отдан сакраб тушди-да, ура қочди.

Кеч кирганини пайқаган чўпон, қўйлар тарқаб кети-
шидан хавотирга тушиб, подасини тўплаб қишлоққа қайт-
ди.

Пўл-пўлакай, ер юзида адолат деган нарса йўқлиги-
дан полир экан, бугунги жанжални эрталаб уйдан чиқа-
ётганида йўлини кесиб ўтган илоннинг бехосиятлигига
йўйди — ҳиндларда шунақа прим бор.

Толёри ҳам ўриб қўйган пичани ёнига қайтди. Қараса,
ҳамма жанжалнинг боши — беғуноҳ оқсоқ қўзи семиз-
гина бўлиб ўтлаб юрибди. Шартта елкасига олиб, уйга
жўнади, қўйчивоннинг жазаси шу бўлсин, деб ўйлар эди
топқирлигидан мамнун бўлиб.

Брамин бўлса яқин бир қишлоққа бориб, шу ерда тунаб
қолди. Очлик ва чарчоқ унинг газабини хийла пасай-
тирган эди.

Эртаси кун дўстлари, қавм-қариндошлари келиб,
хотинингиз минбаъд номаъқулчилик қилиб сизни ранжит-
майди, тавба қилди деган ваъдалари билан шўрликни
уйга қайтариб олиб кетишди.

Аё, дустлар, бу эртани ўқиганда одамнинг хаёлига нималар келишини биласизми?

Мана айтайлик, дунёда каттами-кичикми, қанчадан-қанча шунақа бир тонфа одамлар бор, улар, қулоғи гаранг бўлмаса ҳамки, гарангдан баттар қар, бундайларга бирон гап айтар бўлсанг қулоқ солмайди, уқтирсанг тушунмайди, мабодо шунақалар бир-бирига дуч келиб қолса борми, тамом — баҳслашувдан бошлари чиқмайди. Ҳолбуки, аслида, нима тўғрисида тортишаётганларини ўзлари тузукроқ билишмайди ҳам...

К. Д. УШИНСКИЙ

Қарға билан ҳакка

Бир бор экан, бир йўқ экан, олачипор ҳакка бор экан. У шохдан-шохга дикир-дикир сакраб, тинмай қақиллай-верибди, аммо шу дарахт шохида қўниб ўтирган қарға унга ақалли «қағ» деб ҳам қўймабди.

— Ҳой, қуда, нега ҳеч индамайсан? Ё гапларимга ишонмайсанми?— деб сўрабди ниҳоят ҳакка.

— Унча ишонмайман, қуда,— деб жавоб қилибди қарға.— Нега десанг, сенга ўхшаб кўп қақиллаганларнинг вазида ёлғон ҳам кўп бўлади.

Икки эчки боласи

Қунларнинг бирида жилға устига кўприк қилиб ташланган ингичка хода устида иккита қайсар эчки боласи бир-бирига тўқнаш келиб қолибди. Икковлари бараварига кўприкдан ўта олмас эдилар, шунинг учун биттаси орқасига қайтиб, иккинчиси ўтиб олгунча кутиб туриши керак эди.

— Менга йўл бер,— дебди биттаси.

— Вой, сени қара-ю, ўргилдим сендақа асилзодадан!— дебди иккинчиси.— Ўзинг орқангга қайт, кўприкка олдин мен чиққанман.

— Йўқ, ука! Мен сендан анча каттаман-ку, сен тирранчига йўл бўшатаманми? Ҳечам-да!

Шундан кейин икковлари ўйлаб-нетиб ўтирмасдан, бошларини бир-бирига гурсиллатиб уриб, шохларини ча-

лиштириб, ингичка оёқларини хомага тираганча сузиша бошлабди. Лекин хома нам экан: иккала ўжар тайганиб кетиб, тўппа-тўғри сувга шалолаб тушишибди.

Қизилиштон

Тўқ-тўқ-тўқ! Қалин ўрмонзорда қизилиштон қарағай дарахтига қўниб олиб, дурадгорлик қилади. У дарахт танашига панжалари билан ёпишиб, думини тираб тумшуғи билан тўқиллатади — пўстлоқ остидаги қурт-қумурсқаларни қувиб чиқаради: дарахт атрофида гир айланиб, биронта ҳам ҳашаротни кўздан қочирмайди.

Қумурсқалар: «Бу қилиғи бизга маъқул бўлмади!» деб қўрқиб кетишади. Қўрққанларидан шошилишади, пўстлоқ остига яширинишади — ташқарига чиқишни хошлашмайди. Тўқ-тўқ-тўқ! Қизилиштон тумшуғи билан пўстлоқни тешади, узун тилини тешикка тиқади-да, қумурсқаларни худди қармоқ билан балиқ тутгандай, илинтириб чиқади.

Қуён билан типратикан

Оппоққина, момикқина қуён типратиканга шундай дебди:

— Вой ошна, кийиминг намунча хунук, тиканакли-а?

— Гапинг тўғри,— дебди типратикан,— лекин шу тиканларим мени ит билан бўрининг тишидан омон сақлайди. Лекин сенинг чиройликкина барра пўстининг сенга ҳам шунақа хизмат қила олармикин?

Қуён жавоб бериш ўрнига фақат хўрсиниб қўйибди.

Тулки билан така

Бир тулки осмонда учиб юрган қарғага анграйганча чопиб кетатуриб, беҳосдан қудуққа тушиб кетибди. Қудуқда сув оз экан, шунинг учун чўкмабди, лекин қудуқдан чиқиб ҳам кетолмабди.

Тулки ўтириб олиб, қаттиқ қайғура бошлабди.

Шу пайт қудуқ бошидан донишманд така ўтиб қолибди. У соқолини селкиллади, шохларини ликиллади кетатиб, шунчаки бекорчиликдан қудуққа қараган экан, у ерда тулкининг ўтирганини кўриб қолибди-ю, ундан сўрабди:

— Ҳой, тулкинисо, нима қилиб ўтирибсан қудуқда?

— Дам оляпман, тасаддуқ,— деб жавоб қилибди тулки.— Ташқарида офтоб роса қиздирипти, шунинг учун бу ерга тушиб олдим. Бу ер бирам яхшики! Сув ҳам музликкина, тўйгунингча нчаверасан.

Така анчадан бери чанқаб келаётган экан.

— Сув яхшими?— сўрабди така.

— Бунақаси бўлган эмас!— деб жавоб қилибди Тулки.— Ичгинг келган бўлса, сакра буёққа, жой икковимизга етади.

Така лақмалик қилиб, қудуққа сакрабди, сал бўлмади тулкини босиб юборай дебди, тулки бўлса унга:

— Вой, соқоли узун, ақли калта-е, ақалли сакрашнимга айтилай олмадинг-а, ҳаммаёғимга сув сачратдинг,— дебди.

Шундай дебди-ю, таканинг елкасига сакраб чиқибди, елкасидан шохига, шохидан бир сакраган экан, қудуқдан учиб чиқиб кетибди.

Така бўлса қудуқда очдан сирилиб ўлишига сал қолибди, уни зўрға қидириб топишиб, шохидан тортиб чиқариб олишибди.

Хўроз билан ит

Бор экан, йўқ экан, бир чол билан кампир бўлган экан, улар жудаям қашшоқликда кун кўрар эканлар. Бор йўқ бойликлари фақат битта хўроз билан ит экан, шуларнинг дурустгина боқишга қурблари етмас экан. Бир кун ит хўрозга шундай дебди:

— Биродарим хўроз, кел, ўрмонга қочиб кетамиз, бу ерда борган сари ҳолимиз хароблашяпти.

— Майли, кетамиз,— дебди хўроз,— бундан ёмон бўлмас.

Шундай қилиб икковлари бошлари оққан томонга қараб кетишибди; кунбўйи юришибди, қош қорая бошлаб-

ди — тунаш учун биронта жой топиш керак бўлиб қолибди.

Улар йўлдан четга чиқишиб, ўрмонга киришибди-да, ичи ковак каттакон бир дарахтни танлашибди. Хўроз дарахтга учиб чиқиб, шоҳига қўниб ўтирибди, ит бўлса дарахт қавагига кириб ётибди — икковлари ухлаб қолишибди.

Эрталаб тонг отиб, кун ёриша бошлаши билан хўроз:

— Қу-қу-қу-қу! — деб қичқириб юборибди.

Хўрознинг қичқирганини тулки эшитиб қолибди, бир хўроз гўштига маза қилиб тўядиган бўлдим, деб ўйлабди у. Мана шундай қилиб у дарахт тагига келиб, хўрозни роса мақтай бошлабди.

— Ўзингм хўрозмисан, хўроз экансан! Мен бунақа жонон паррандани ҳеч қачон кўрмаганман; патларинг ҳам, тожинг ҳам бирам чиройлики, овозинг бўлса қўнғироқдай! Кел, буёққа учиб туш, гўзал қуш.

— Нима қиламан? — деб сўрабди хўроз.

— Меникига меҳмонга борамиз. Бугун мен ҳовли тўйи ўтказаяпман, сен учун ҳам бир талай нўхат ғамлаб қўйганман.

— Яхши, — дебди хўроз, — лекин ёлғиз ўзим боролмайман: ўртоғим бор.

«Бахтимдан ўргилай! — деб ўйлабди тулки. — Битта хўроз ўрнига иккитаси насиб қиладиган бўлди».

— Қани ўртоғинг? — деб сўрабди тулки. — Униям меҳмонга чақираман.

— Пастда, қавакда ухлаб ётибди, — деб жавоб қилибди хўроз.

Тулки қавакка ташланган экан, ит «хап» деб уни тишлабди-ю, тутиб олиб тилка-тилка қилиб юборибди.

Қарға билан қисқичбақа

Бир куни қарға кўл устидан учиб кетаётган экан, кўзи ўрмалаб бораётган қисқичбақага тушибди-ю, «хап» этиб тумшуғи билан уни қисиб олибди. Кейин тол шоҳига қўниб, уни емоқчи бўлибди. Қисқичбақа қараса, ем бўладиган, шунда у:

— Ҳой, қарғажон, қарғажон! Сенинг отанг билан онангни танирдим, бирам яхши қушлар эдики! — дебди.

— Ихм!— дебди қарға тумшугини очмасдан.

— Опаларингням, акаларингням танирдим — жудам ажойиб қушлар эди улар!

— Ихм!— дебди яна қарға.

— Шунча яхши бўлишгани билан барибир сенга тенг келиша олмасди.

— Аҳа!— деб юборибди қарға, оғзини катта очиб ва қисқичбақани сувга тушириб юборибди.

Асаларилар қидирувда!

Баҳор келиб, офтоб дала-даштлардаги қорларни эритиб юборибди, ўтган йили сарғайган ўт орасидан оч-яшил нафис куртаклар ниш уриб чиқди; дарахтлардаги куртакчалар оғиз очиб, жажжи-жажжи япроқчалар ёза бошладди.

Мана, асалари ҳам қишки уйқусидан уйғонди, сертук қўллари билан кўзларини уқалаб очди-да, дугоналарини ҳам уйғотди, кейин улар: қор, муз эриб кетдимикин, совуқ шамол энди тинганмикин деб, уянинг туйнукларидан мўралай бошладилар.

Қарасалар, қуёш чарақлаб нур сочиб турибди, ҳаммаёқ ён ёруғ ва иссиқ, улар инларидан чиқишиб, олма дарахти томон учиб кетишди.

— Олмажон, биз бечора асаларилар учун бирон нининг йўқми? Қишдан очиқиб чиқдик.

— Йўқ,— деди уларга олма дарахти. — Сизлар жуда орта келдинглар, менинг гулларим ҳали куртак ичида турибди. Олчадан сўраб кўринглар.

Асаларилар олча дарахти олдига учиб бордилар.

— Жон олчажон! Бечора асаларилар учун гулларинг йўқми?

— Эртага хабар олинглар, ўргилайлар,— деб жавоб қилди уларга олча дарахти,— бугун ҳали битта ҳам гулим очилганича йўқ, гулларим очилса, меҳмонларни қучоқ очиб кутиб оламан.

Асаларилар лола олдига учиб боришди, унинг чипор тунчаси ичига мўралаб қарашди; лекин унда ҳам на ҳид, на иссал бор эди.

Асаларилар маъюс ва оч ҳолича уйларига қайтиб учиб кетмоқчи эдилар, бута остидан мўралаб турган кўрминини тўқ зангори гулга кўзлари тушиб қолди: бу би-

нафша эди, у асалариларга хушбўй ҳид ва ширин шарбат тўла косасини тутди. Асаларилар тўйиб-тўйиб еб-ичдилар-да, кейин хурсанд бўлишиб уйларига учиб кетишди.

Ўрмон ва жилга

Соя-салқин, қоронғу ўрмон орасидан, ботқоқлар оша оқиб ўтиб бораётган сой ўрмондан нолибди:

— Ўрмон мендан мусаффо осмонни ҳам, узоқ уфқларни ҳам яширади, офтобнинг чарақлаган нурларини ҳам, шўх шамолни ҳам мен томонга ўтказмайди.

— Кошкийди одамлар шу ичи қора ўрмонни битта қўймай кесиб ташлашса!— деб шилдирабди сой.

— Бўтам!— деб унга жавоб қилибди ўрмон.— Сен ҳали ёшсан, менинг соям бўлмаса қуёш ва шамол сенга шафқат қилмаслигини билмайсан, ҳали жуда заиф жилганг менинг ҳимоямсиз бирпасда қуриб қолиши мумкин. Сабр қил, аввал соямда кучга тўлиб ол, ана унда кенг ялангликка оқиб чиқасан, лекин ожиз сой бўлиб эмас, қудратли дарё бўлиб чиқасан. Ана унда ҳеч қандай зиён-заҳмат кўрмай ўз сувларингда қуёш шуъласини ва мусаффо осмонни акс эттирасан, кучли шамол билан ҳеч бир хавф-хатарсиз ўйнашасан.

Бир олма ниҳолининг бошидан кечирганлари

I

Бор экан, йўқ экан, бир ўрмонда ёввойи олма дарахти бор экан, куз келиб, унинг нордон олмаси ерга узилиб тушибди. Қушлар учиб келиб, олмани ҳам, уруғларини ҳам чўқилаб ейишибди. Фақат бир дона уруғ тупроқ остига яшириниб қолибди.

Уруғ бутун қиш шу алфозда қор тагида ётибди. Баҳор келиб, қуёш нам ерни қиздира бошлагандан кейин уруғ уна бошлабди: пастга қараб илдиз отибди, ер бетини ёриб чиқиб, дастлабки икки дона қулоқча чиқарибди.

Кейин бу қулоқчалар орасидан новда ўсиб чиқибди, новдада куртак пайдо бўлиб, куртак учида ям-яшил япроқчалар униб чиқибди.

Куртак кетидан куртак, япроқ кетидан япроқ, новда кетидан новда униб, ўсиб чиқавериб, ахийри тўр-беш йилдан кейин ўша олма уруғи турган ерда чиройлигина олма дарахти қад кўтарибди.

Елкасига бел кўтариб олган бир боғбон ўрмонга келиб, олма дарахтини кўриб қолибди.

— Яхши дарахт экан, менга керак бўлади,— дебди у. Кейин олмани кавлаб ола бошлабди, шунда у: «Энди адои гамом бўлдим», деб дағ-дағ титрай бошлабди.

Лекин боғбон олмани жуда авайлаб, илдизларига зарар етказмай кавлаб олибди-да, ўз боғчасига олиб бориб, ҳосилдор тупроққа ўтқазипти.

II

Олма дарахти бўлса:

«Мени ўрмондан кўчириб олиб келиб, боғчага ўтқозишди, жуда ноёб дарахт бўлсам керак»,— деб ўйлаб, кеккайиб кетибди ва теварак-атрофидаги латта ўраб ташланган хунукдан-хунук тўнкаларга виқор билан қарай бошлабди: у кўчат ундириш мактабига келиб қолганини билмаган экан-да.

Келаси йили боғбон қўлида қийшиқ личоқ билан келиб, олма дарахтини қирқа бошлабди. Шунда олма дарахти қалт-қалт титраб: «Ана энди бутунлай хароб бўлдим», деб ўйлабди.

Боғбон дарахтнинг тепа қисмини бутунлай қирқиб ташлаб, фақат тўнкасини қолдирибди, кейин уни ҳам уст томонида дарз қилиб ёрибди, боғбон бу дарзга яхши нав олманинг ёш навдасини тиқиб искана пайванд қилибди, дарзин ямабди, ҳаммаёғини латта билан бойлаб, бу пайванд қилинган кўчатнинг атрофига қоziқ қоziб ўраб қўшибди-да, жунаб кетибди.

III

Дарахт касалга чалинибди, лекин у ёш ва кучли бўлгани учун ҳадемай соғайиб бегона новдага пайванд бўлиб кетибди. Ёш новда бақувват олма дарахтидан кучли бўлиб, тез-тез ўса бошлабди, куртак кетидан куртак, япроқ кетидан япроқ чиқариб новда кетидан новда, шохча

кетидан, шохча чиқиб, икки-уч йил деганда бу дарахт хушбўй оч-пушти гулларга бурканибди. Кейин оч-пушти гул барглари тўкилиб, улар ўрнида яшил тугунчалар пайдо бўлибди, кузга бориб, бу тугунчалар олмага айланибди, олма бўлгандаям ёввойи, нордон олма эмас, йирик-йирик, қип-қизил, асалдек ширин, қумоқ-қумоқ олмалар бўлибди. У шунақаям ажойиб олма дарахти бўлиб етилибдики, бошқа боғлардан келишиб, искана пайванд учун унинг новдаларидан кесиб ола бошлашибди.

Асаларилар билан пашша

Кеч куз. Баҳорда ҳам камдан-кам учрайдиган ажойиб кўштли кун: кумуш булутлар тарқалиб, шамол тинган, офтоб чиқиб, худди сўлиган ўсимликлар билан хайрлашаётгандек мулойим боқарди. Офтоб ва илиқ ҳавони қўмсаб уяларидан учиб чиққан тукдор асаларилар шўх-шўх визиллашиб кўкатдан-кўкатга учиб юришарди, улар асал қидириш учун эмас — чунки асал ҳеч қаерда қолмаган эди — шунчаки увишган қанотларини ёзиб, вақти-чоғлик қилгани учиб чиқишган эди.

— Мунча тентаксизлар, нега бунча хурсанд бўлмасанглар?— деди уларга пашша. У шу ерда кўкат устида тумшугини осилтириб, маъюс ўтирарди.— Наҳотки, бу офтоб бир зумлик эканини, ҳали шу бугуноқ шамол турши, ёмғир ёғиши, совуқ бошланиб, ҳаммамиз нобуд бўлишимиз мумкинлигини билмасангиз?

— Зув-зув-зув! Нега нобуд бўларканмиз?— деб пашшага жавоб қилишди қувноқ асаларилар.— Биз офтоб чиқиб турганда ўйнаб-куламиз, ҳаво айниса, ўзимизнинг иссиққина уямизга кириб оламиз, у ерга ёз бўйи ишлаб кўп асал ғамлаб қўйганмиз.

Бегона тухум

Дарья кампир эрта тонгда туриб, товуқхонанинг энг хилват қоронғу бурчагига сават қўйди, саватга юмшоқ пичан тўшаб, устига ўн уч дона тухум терди-да, тухумлар устига бароқ товуқни ўтқазди.

Кун энди ғира-шира ёришиб келаётган эди, шунинг учун кампир тухумлардан биттаси бошқаларидан каттароқ ва кўкишроқ эканини пайқамади. Товуқ ҳафсала билан тухумларни босиб ўтираверди; у ғириллаб бориб, доғ чўкиб, сув ичарди-да, яна қайтиб келиб ўрнида ётавсрарди, бояқиш туллаб ҳам кетди. Бирам баджаҳл бўлиб кетдики, нуқул қақолагани-қақолаган, ҳатто хўрозни ҳам яқин йўлатмай қўйди, хўроз эса қоронғу бурчакда нималар бўлаётганини ўз кўзи билан кўриб, билгиси келарди.

Товуқ уч ҳафтача ўтиргандан кейин, бирин-кетин жўжалар тумшуқчалари билан тухум пучоғини ёриб чиқишган заҳоти патчаларини ҳурпайтириб силкинишарди-да, зир-зир югура бошлашарди, панжалари билан тупроқ титиб, чувалчанг қидиришарди.

Кўкимтир тухум ичидаги жўжа энг кейин тешиб чиқди. Лекин у дум-думалоқ, момикдай юмшоқ, сап-сарик, оёқлари калта-калта, тумшуғи ялпоқ эди.

«Бу жўжам жуда антиқа чиқди,— деб ўйлади она товуқ.— Чўқишиям, юришиям бошқача: тумшуғи ялпоқ, оёқлари калта, аллақандай маймоқ, айқалиб-чайқалиб юради».

Она товуқ ўз жўжасидан таажжубланган бўлса ҳам барибир уни яхши кўрарди, қандай бўлса ҳам ўз фарзанди эди-да. Уни ҳам бошқа жўжаларидек ардоқлаб, авайлаб парвариш қила бошлади, агар осмонда калхатни кўриб қолгудек бўлса, патларини ҳурпайтириб, қанотларини кенг ёйиб, қайси жўжанинг оёғи қанақалигини фарқ қилмай, ҳаммасини бирдай қаноти остига яширарди.

Она товуқ болаларига қандай қилиб ер титиб, чувалчанг топишни ўргата бошлади, кейин бутун оилани кўл бўйига бошлаб кетди: чунки у ер юмшоқ, чувалчанг ҳам кўп эди. Маймоқ оёқ жўжа кўлни кўриши билан пилдираб бориб ўзини сувга ташлади.

Она товуқ қақолаб қанотларини силкитар, нуқул сувга талпинар эди, жўжалар ҳам безовта бўла бошлашди: улар зир югуришар, питирлашар, чийиллашарди, битта жўжа-хўроз ҳатто қўрққанидан бир тош устига сакраб чиқиб, бўйинини чўзганча бўғиқ овоз билан умрида биринчи марта, «Қу-қу-қу-у!» деб қичқириб юборди. Бу билан у: ҳой яхшилар, ёрдам қилинглар, укамиз сувга чўкиб кетади, демоқчи бўлган эди. Лекин ука чўкмади, балки бамайлихотир ўзининг ёйиқ пардали панжалари билан

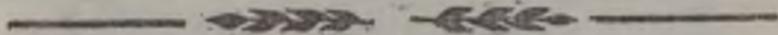
сув бетида худди бир парча қоғоздек енгил суза бошлади.

Она товуқнинг қақолаганини эшитган Дарья кампир уйдан югуриб чиқиб юз берган воқеани кўрди-ю, чинқириб юборди:

— Вой, ўлмасам! Қарилик қурсин, товуққа билмасдан ўрдак тухумини бостирган эканман-ку!

Она товуқ бўлса ҳамон кўлга талпинарди. Уни сув бўйидан ҳайдаб узоқлаштиришди.

В. И. ДАЛЬ

Энг зўр қўшиқчи

(Ҳажвий эртак)

Балким эшитганингиз бордир, эртакларда, ривоятларда Бургут жамики паррандаларнинг подшоси деб юритилади. Келинг, майли, бу эртагимизда ҳам шундай бўла қолсин: демак, Бургут султон барча қушларнинг каттакони экан. Унинг қошида Олатўғаноқ бўлис мирзолигини қилар, эшик оғаси вазифасини эса, келма навбат билан ҳамма қушлар бир кун-бир кундан адо этишаркан. Бир куни навбат Қарғага кепти. Қарға бўлса нима, навбатини ўташ ҳамма учун вожиб-да!

Қорнини бошлаб тўйғазган Бургут султон узоқ мудраб, ахийри бир силкиниб уйғонибди-да, чор атрофга қараб, эснаб-эснаб утириб, бир жуфт яхши қўшиқ эшитгиси келиб қопти. Қарс уриб, эшик оғасини чорлабди.

Ҳаккалаб, сакраб, чоғганича кекса Қарға ҳозир у нозир бўлибди. Узун, сассиқ тумшугини одоб билан бир четга буриб: «Амрингизга мунтазирман»,— деб юкунибди.

— Чоп,— деб буюрибди бошлиқ,— дарҳол қошимга энг яхши қўшиқчини чақириб кел, ашула айтиб кўнглимни чоғласин. Тинглаб, мудраганимча ором оламан. Илло уқтириб қўй, қўшиғи ёқса, мукофотлайман ҳам.

Қарға, гўё каттаконининг амрини шу лаҳзадаёқ бажо қилишга жон-жаҳди билан уринган кишидай бўлиб, бир сакраб, қағиллаганича елпиғичдай қанотларини қаттиқ қоқиб ўрдадан ўқдай отилиб чиқиб кетибди. Шу алфозда бир оз учибди-да, қуриган бир дарахтнинг шохига хотиржам қўниб, тумшугини бафуржа тозалашга тушибди, шундан кейин қайси хушовоз, сайроқи қушни чақирсам маъқул бўлади деб ўйлашга тушибди.

Ўйлаб-ўйлаб ўйига ҳам етибди! «Ҳеч қайси қўшиқчи билан ўз неварагинамдай ёқимли куйлай олмайди», дея

қатъий қарорға келибди-да, Қарғачани эргаштириб Бургут ҳузурига йўл олибди.

Бургут султон бу орада тағин пинакка кетган экан. Шунинг учун Қарғачанинг туйқусдан бор овози билан қагиллаб бақиршидан чўчиб, қўрқиб уйғониб кетибди. Қарғача бўлса оғзини карнайдай очиб, каттаконга ишқилиб ёқиш мақсадида унга тобора яқинлашар, минг муқомлар қилиб тобора қаттиқроқ, тобора хунукроқ қағиллар экан. Қари Қарға бўлса бу пайтда бир чеккада турганича ашула оҳангига завқланиб, бошини тебратар, оёқларини тиллататар, бошлиқдан мақтовлар, илтифот ва сийловлар кутиб, майин жилмаяр экан. Бургут беҳузурликдан бошини орқага ташлаб:

— Бу нима вовайло?!— деб сўрабди.— Мунингни биров сўйяптими, бунча хирилламаса? Нега бақиряпти ўзи?

— Энг хушовоз қўшиқчи шу-да, тақсир,— деб жавоб берибди Қарға. — Асли ўзи камина қулингизнинг набира-си бўлади, нафсиламрини айтсам, қаламравингиздаги энг зўр қўшиқчи шу, азбаройи худо!

Қорқиз

Бор экан-да йўқ экан, бир чол билан кампир ўтган экан. Уларнинг ўғил-қизлари йўқ, ёлғиз яшашаркан. Бир байрам кун эрталаб, иккови кўчага чиқиб, болаларнинг қор юмалатиб, қорбўрон ўйнашганини томоша қилишибди. Бир маҳал чол гуваладай келадиган қор парчасини қўлга олиб:

— Кампир, бизнинг ҳам худди шу қорга ўхшаган оппоққина, лўппигина бир қизчамиз бўлса қандай соз бўларди-а?— дебди.

Кампир, ҳам қорга қараб туриб, ўксиб:

— Шўримиз курсин, чол, йўқ бўлса начора,— дебди.

Чол ҳалиги қорни ташлаб юбормай, кулбаларига олиб келиб, бир лаганга солибди, устини дурра билан ёпиб, дераза ёнига қўйибди. Кун ёйилиб, офтоб янаям кўкка кўтарилиб борлиқни илитган экан, лаганда турган қор ҳам эрий бошлабди. Шунда чолу кампирнинг қулоғига бояги дурра остида нимадир ғимирлаётгандай туюлибди. Дераза ёнига бориб, қай кўз билан кўрсинларки, лаганда қор янглиғ оппоқ, қор каби лўппи бир қизча турганмиш.

Қизча уларга қараб:

— Мен Қорқизман, илк баҳорнинг тоза қоридан бино

бўлдим, тонг офтоби мени иситиб, юзларимга қирмизи ранг берди,— дебди.

Чол-кампир ўзларида йўқ қувониб кетишибди. Қизчани лагандан кўтариб олишибди, кампир дарров унга либос тикишга ўтирибди, чол бўлса Қорқизни сочиқчага чирмаб, кўтариб, эркалатганича алла айтибди:

Ухла, Қорқиз, ой қизим,
Юзлари ширмой қизим.
Бино бўлдинг оқ қордан,
Қувват олдинг баҳордан,
Ичганинг оқ сут бўлсин,
Ҳар не есанг, қут бўлсин.
Шоҳи либослар кийгин,
Ақлли қизча бўлгин...

Шундай қилиб, Қорқиз чолу кампирнинг бағрини тўладириб, кўзини қувнатиб, кундан-кунга ўса бошлабди. Бунинг устига шунақаям ақлли, фаросатли эканки, бунақаси эртаклардағина бўларди, дермиш ҳамма.

Чол-кампирнинг ишлари юришиб, рўзғорига барака киради. Кулбалари иссиқ, озиқ-овқат мўл экан. Сигир, бузоқлари кўпайибди, товуқлари жўжа очиб чиқарибди.

Ана шунда бир чатоқ иш юз берибди. Товуқларни баҳорда уйдан қўрага чиқаришлари биланоқ, ҳовлидаги Тўрткўзнинг ёнига айёр Тулки келибди, ўзини касалга солиб, ҳаста овоз билан ялина бошлабди:

— Тўрткўз, жон Тўрткўз, оёқларинг оқ устундай, ёлларинг бароқ, думларинг ипакнинг ўзи, кел, оғайни, мени қўрага ўтказиб юбор, сал исиниб олай!

Аввалги куни эртадан кечгача чол билан ўрмон кезган Тўрткўз, кампир товуқларни қўрага чиқарганидан беҳабар, касал тулкига раҳми келиб, ўтказиб юборибди. Олчоқ тулки бўлса, икки товуқни ғиппа бўғиб, инига олиб кетибди. Буни кўрган чол Тўрткўзни уриб-уриб ҳайдабди:

— Йўқол, даф бўл, касофат, сендан қўриқчи чиқмайди,— дебди. Тўрткўз йиғлай-йиғлай ҳовлидан кетибди. Кампир билан Қорқиз унга ачиниб қолаверишибди.

Ёз келиб, мевалар пишганида дугоналари Қорқизни ўрмонга бирга бориб, мева териб келишга чақиришибди. Чол билан кампир рухсат бергилари келмабди. Қизчалар бўлса ялиниб, Қорқизни қўлидан ушлаб юрамиз, хавотир олманглар, дейишибди. Қорқиз ўзи ҳам мева тергим келяпти, ўрмонни кўргим келяпти, деб ялинибди. Чол-кампир ноилож кўниб, сават билан бир бурда нон беришибди.

Қизчалар Қорқиз билан қўл ушлашиб, югуриб кетишибди. Ҳурмонга етиб боргач, анвойи меваларни кўриб, қувноиб, ҳар томонга ёйинлиб, мева териб яйраб, бир-бирига ҳай-ҳуйлаб юраверишибди.

Мева териб тўйишибди, бироқ Қорқизни йўқотиб қўйишибди. Қорқиз йиғлаб ўртоқларини чақира бошлабди, бироқ ҳеч ким унга жавоб бермабди. Шўрлик қизча ўзи йўл қидириб, қанча юрса шунча кўп адашиб кетаверибди. Ахийри бир дарахт устига чиқиб, йиғлаб чақира бошлабди.

Шох-шаббаларни қасир-қусир синдириб, новдаларни босиб-янчиб, Айиқполвон келиб қолибди.

— Нима бўлди, ҳо-ой қиз, юзлари ой қиз?

— Эҳ-ҳей! Мен Қорқизман, баҳорнинг тоза қоридан бино бўлганман, наҳор офтобидан рангимга қон югурган, дугоналарим бобом билан бувимдан сўраб, мени Ҳурмонга олиб келиб йўқотиб қўйишди!

— Ундай бўлса туш дарахтдан,— дебди Айиқ,— уйингга обориб қўяман!

— Йўқ, Айиқ,— дебди Қорқиз,— ёнингга тушмайман, қўрқаман, сен мени еб қўясан!

Айиқ кетибди.

Сур бўри чопиб келибди.

— Нима бўлди, ҳой қиз, юзлари ой қиз, гапир-р-р?

— Эҳ-ҳей! Мен Қорқизман, баҳорнинг тоза қоридан бино бўлдим, наҳор офтобидан рангимга қон югурган, дугоналарим мева терамиз деб, бобом билан бувимдан сўраб, мени Ҳурмонга олиб келиб йўқотиб қўйишди!

— Туш, ундай бўлса,— дебди Бўри, — мен уйингга обор-риб қўяман, бўл дар-ров!

— Йўқ, Бўри,— дебди Қорқиз,— ёнингга тушмайман, сен мени еб қўясан!

Бўри ҳам кетибди. Доғули Тулкиой етиб келибди.

— Нима бўлди, қизгина, юзлари қирмизгина? Айтақол, жоним қоқиндиқ!

— Эҳ-ҳей! Мен Қорқизман, баҳорнинг тоза қоридан бино бўлдим, наҳор офтобидан рангимга қон югурган, дугоналарим мева териб келамиз деб, бобом билан бувимдан рухсат олиб, мени Ҳурмонга олиб келиб, йўқотиб қўйишди!

— Вой, чиройли қизгинам! Вой, ақлли қизгинам! Вой, шўрликкинам! Дарров тушақол, бирпасда уйингга олиб борақолай!

— Йўқ, Тулкиой доғули, сўзларинг кўп оғули, сендан қўрқаман,— дебди Қорқиз.— Сен мени Бўрига бошлаб борасан, Айиққа йўлиқтирасан... Сен билан ҳеч қаёққа бормамайман!

Тулки дарахт атрофида ўйнаб йўргалабди, термулиб хўрсинибди, муқомлар қилиб чорлабди, аммо қизча сира тушмабди.

— Вов-вов-вов!— дея ўрмон ичидан Тўрткўз итнинг хўргани эшитилибди.

Буни уққан Қорқиз қаттиқ қичқирибди:

— Эҳ-ҳей, Тўрткўз! Ҳой, Тўрткўз! Мен бу ерданман, Қорқизман, баҳорнинг оқ қоридан бино бўлиб, наҳор қуёшининг нуридан рангимга қон олган қизман, дугоналарим мени, бобом билан бувимдан рухсат сўраб, мева тергани ўрмонга бошлаб келиб йўқотиб қўйишди. Мени Айиқ олиб кетмоқчи бўлди, кўнмадим, Бўри тортиб кетмоқчи бўлди, унамадим, Тулки илинтирмоқчи бўлди, макрига учмадим, келақол, Тўрткўз, сен билан кетаман!

Итнинг вовуллаганини эшитибоқ, Тулки думни хода қилиб қочиб қолибди.

Қорқиз дарахтдан тушибди, Тўрткўз ҳам дарров етиб келибди, қизча билан ачомлашиб кўришибди, юз-кўзларини, қўлчаларини ялабди, сўнг уйга йўл солибди.

Бир тўнка ортида Айиқ, сайхонликда Бўри, бута тагида эса Тулки ғижиниб турганмиш.

Тўрткўз вовуллаб, ҳуриб бораверибди, ановилар бўлса ундан қўрқиб, яқин келгани ботинолмай қолаверишибди.

Иккови уйга етиб келишибди, чол билан кампир шодлигидан йиғлаб юборишибди. Қорқизни дарров ўтқазиб, овқатлантиришибди, сўнг ухлагани ётқизиб, устига шоҳи кўрпачалар ёпишибди.

Ухла, Қорқиз, ой қизим,
Юзлари ширмой қизим.
Бино бўлдинг оқ қордан,
Қувват олдинг баҳордан.
Ичганинг оқ сут бўлсин;
Ҳар не есанг, қут бўлсин.
Шоҳи либослар кийгин,
Ақлли қизча бўлгин...

Тўрткўзни ҳам кечириб, эркалашибди, ялоғига сутлар қуйиб меҳрибончилик қилишибди, дарвоза ёнидаги ўз уйчасига киритиб, буёғига ҳушёр бўл энди, деб тайинлашибди...

Гирром сичқон билан сахий чумчуқ хақида эртак

...Бор экан-да йўқ экан, бир қишлоқда бир азамат деҳқон ўтган экан. У меҳнатдан қочмаган одам экан, фақирларнинг кўнглини овлаб, ҳақирларнинг дилини чоғлаб, бечораларга чора топиб, очларни қўлидан келганича боқиб юраркан, дон тўла омбори ҳаммага очиқ экан. Бошқа деҳқонлар уруғ сепиб тўрт баравар, боринги беш баравар ҳосил ундирса, унинг буғдой хирмони нақ ўн баравар бўлиб битаркан. Ҳар йили ғаллани ўриб, чўғини чамалаб кўраркан-да, ҳар ўн боғнинг бирини чеккага ажратиб, «бу бева-бечоралар ҳаққи», деб қўяркан.

Бир куни буни эшитиб қолган чумчуқ ҳаммаёққа жар солибди:

— Чириқ-чирқ-чириқ! Мужик бордонларни донга тўлдириб ташлади, бошқаларга атаб аллақанчасини ажратиб ҳам қўйди!

Буни эшитган чийилдоқ Сичқон унга ўдағайлабди:

— Пис-с-с, бақирма дейман,— деб шивирлабди у.— Овозинг оламга кетади-я, унинг ўчкур, уруғ-аймоқларинг эшитса борми, қанот қоқиб бир ёпирилиб келади, қарабсанки, сен билан менга бир дона ҳам ошлиқ қолмайди!

Вижирлоқ чумчуққа оғиз очмай, жим туриш осон дейсизми? Бироқ бечора нияям қилсин, Сичқоннинг пўписасидан ўлардай кўрқиб, дамани ичига ютиб, унинг ёнига учиб тушибди-да, секин чирқирабди:

— Кел бўлмаса, Сичқон опагон, икков келишиб, донни ғамлаб қўяйлик, аммо шарти шуки, борини тенг баҳам кўрамиз,— дебди.

Сичқон ҳам кўнибди. Икковлашиб аҳил яшай бошлашибди. Шу зайлда йил ўтибди, иккинчи йил ҳам охирлабди. Учпинчи йилга келиб, омборда доннинг таги кўриниб қолибди, нимага десангиз, янги ҳосилга атаб деҳқон бошқа омбор солган экан-да.

Мўйпа пўстинли Сичқон буни аввалроқ пайқаб, ақлини югуртириб кўрибди-да, доннинг қолганини ўзим эгалласам узоқроққа етади, деб нияти бузилибди. Дон уйилган бурчакда полнинг тагини кемирган экан, бойликнинг ҳаммаси Сичқон ойимнинг ертўласига шувиллаб қуйилибди. Чумчуқ бундоқ қараса, дондан асар ҳам қолмаганмиш, уёқ-буёққа аланглаб, аста Сичқоннинг дарвозасини қоқибди.

— Тақ-тақ, чириқ-чириқ, уйдамысан, Сичқон ойимча?

Буғдойимизни ўғри урганга ўхшайди, хабаринг борми ўзи?!

Сичқон инидан бошини чиқарибди:

— Ҳа, нимага мунча шовқин соласан? Йўқол, ўзи бошим оғриб турибди!— дебди.

Чумчуқ ичкарига бундай қараган экан, буғдойни кўриб қолиб, аввалгидан баттар айюҳаннос солиб бақарибди:

— Ҳой, бу муттаҳамни қаранглар. Ўғри! Қасам ургур, каззоб! Ҳамма нарса ўртада, баб-баравардан деб келишувдик-ку, бу нима қилганинг?! Хонавайрон қилдинг-ку мени!

— Э-э, бўлди,— деб вишиллабди Сичқон,— ўтган гапларни қўзғам! Менинг эсимдан бариси чиқиб кетган. Ҳеч нарсани билмайман, вассалом!

Нимаям қилсин, Чумчуқ бечора ялинибди, ёлворибди, ғирром Сичқон бўлса, уни роса уриб, патларини юлиб ташлабди.

Хўрликка чидолмаган Чумчуқ аранг том бошига чиқиб, шундай айюҳаннос солиб чирқирабдики, бир зумда шу аймоқнинг жамики чумчуғи учиб келиб, ҳаммаёқни мўр-малахдай босиб кетибди. Томларга, буғоту тарновларга тўлиб-тошиб ўтириб, бу шериклик ишининг можароларини ипидан игнасигача муҳокама қилишиб, пировардида бутун ҳайвонот оламининг шоҳи ҳузурига арз қилиб бориш керак деган қарорга келишибди. Ҳаммаси пириллаганича учиб, ҳайвонот оламининг шоҳи олдига етиб бориб, шундоғам чирқиллаб вижирлай бошлашибдики, Арслон хоннинг қулоқлари шанғилаб кетибди. Шаҳаншоҳ эндигина ҳомуза тортиб, пинакка кетмоқчи бўлиб турган эканлар. Арслон бир эснаб, керишибди-да:

— Ҳой, ўзларинг шунчаки ҳангама қилиб келган бўлишсанг, тарқал ҳамманг, уйқум келяпти, йўқ, зарил ишларинг бўлса, биттанг гапир. Бу нимаси, кўпчилик бўлиб сайраб ашула қилсанг бошқа гап. Арз қилганда битта-биттадан сўзлаш керак,— дебди.

Чумчуқлар ичидан битта абжирроғи олдинга чиқиб, Арслон пойига бош урибди:

— Тақсири олам, гап бундай: бир чумчуқ дўстимиз сенинг бир фуқаронг, яъни ғирром Сичқон билан бир омбордаги ғаллани охирги донасигача баравар баҳам кўриб, аҳил яшаймиз деб шартлашиб, уч йилгача шериклик қилиб келишибди. Дон камайиб қолгач, айёр Сичқон найранг қилиб, пол тагини тешиб, бари ғаллани ўз инига ташмалаб олибди. Чумчуқ дўстимиз уни инсофга чақарибди, ялиниб-ёлворибди. Ноинсоф Сичқон бўлса уни шундоғам талабдики, шўрлик ҳозирги кепатасида бировга кўринишдан ҳам уялади. Шоҳим, адолат қилиб Сичқонни дорга тортириб,

жами донни даъвогар Чумчуққа беришга фармон чиқар, йўқса биз арз қилиб ўз подшоҳимизга борамиз!

— Э, бор ўша Бургутнинг ёнига!— деб Арслон яна эснаб уйқуга берилибди.

Чумчуқлар галаси булутдай кўчиб, пирллаб учиб Арслон хон устидан, ҳалиги Сичқон устидан арзи дод қилиб Бургут султон қошига борибди. Арзни тинглаб, Бургут кўзига қон тўлиб бақирибди:

— Қарнайчини чақиринглар буёққа!

Зағизғон карнайчи ҳозир у нозир бўлибди, етти букилиб салом бериб, қуллуқ арз қилибди.

— Чал карнайингни, карнайчи, чорла барча жасур паҳлавонларни, лочинлар, қарчиғайлар, итолгулар, оққушлару ғозларни! Жамики парранда зотига етказинглар, тирноқларини ўткирлаб, тумшуқларини қайрасинлар — зўр ғазот бўлади. Анови ҳайвонот шоҳига эса учар номамизни етказ, номада биткилки, сен хонин шоҳ, аҳдин бузиб, қушларга жабр қилган даррандаларни тиймаяпсан, арзларга қулоқ солмаяпсан, адолатни унутдинг, шунинг учун сен билан жанг қилгани қаро булут каби азамат бир қушин учиб боради, жангга ҳозир бўлиб, фалон катта даладаги пистон чинор олдида чиқсинлар.

Бу орада уйқуга тўйган Арслон ўрнидан туриб карнайчи-жарчининг хабарини эшитиб, наъра тортибди, барча ҳайвонларни чақирибди. Йўлбарслар, бўрилар, айиқлар, борингки ҳамма кичик-кабир жондорлар ўша айтилган чинор олдида йиғилишибди.

Уларга қарши тўсдай бўлиб қорайиб, еру осмон тора-йиб Бургут шоҳнинг ортидан қушлар булут каби учиб келишибди. Икки қушин уч соату уч дақиқа тинмай урушибди, бир-бирини суришибди. Кеч киргач, пистирмада турган бойқуш билан уккилар ҳам қичқириб жангга кирган экан, ҳалиги ғирром Сичқон биринчи бўлиб қўрқиб қочибди, инига уриб кетибди. Айғоқчилар бу тўғрида дарров шоҳга хабар беришибди. Арслон шоҳ қаҳри келиб ўкирибди: «Эҳ, лаънати Сичқон, ковак бандаси! Сен палидни деб ҳатто мен ҳам ўзимни аямай савашлар қилсаму сен ярамас ҳаммадан аввал қочадиган бўлдингми?»— деб ғазаб қилибди.

Арслон жангни тўхтатишга буйруқ берибди, яраш-яраш қилишибди, жами ўғирланган ғалла даъвогар Чумчуққа ҳукм қилинибди. Писмиқ Сичқонни ҳам нима қилсанг қил деб Чумчуққа топширадиган бўлибди. Аммо Сичқон топилмабди, айтишларинча, қочиб етти қават ер остига кириб кетганмиш.

Чумчуқбой деганингиз бойиб-битиб кетибди. Ҳозир кун-ора уйида базму жамшид эмиш — чумчуқлар гала-гала бўлиб учиб келиб, томлару бўғотларни тўлдириб олиб вижирлашармиш, бутун қишлоққа эшитарлик қилиб ер қаъридаги ўша Сичқон, бадавлат Чумчуқбой ҳақида, қолаверса ўзларига теккан лаззатли дон-дунлар ҳақида сўзлашишармиш.

Ҳар ким ўз бошига ўзи хўжайин

Бир эчки томорқага тушишга жуда мазахўрак бўлиб қолибди. Чўпон болалар подани ҳайдаб боришаётганида Эчкивой сипо бўлиб, бошини сарак-сарак қилиб, соқолларини селкиллашиб қадамларкан. Аммо пойлаб турарканда, болалар бирон жойда ўйинга алахсиб қолганларида кўзни шамғалат қилиб ўзини карамзорга ураркан.

Бир сафар у яна гердайиб пишқирганича ўзи топган овлоқ йўлдан кетиб бораётган экан, шу чоғ подадан четга чиққан бир анқов қўй чакалак ичига кириб, қичитқон ўтларга илашиб қопти. Биров-ярим раҳмдил одам келиб қолиб мени қутқарсайди дея атрофга аланглаб маърар экан, эчкини кўриб, худди оғасини топгандай суюниб кетибди. «Бунинг ортидан қолмаслик керак, ахир подамиздаги йўл бошлаб борувчи серка шунинг ўзи-ку, менам борақолайчи, бир гап бор шекилли», деб шоша-пиша оёғини бўшатиб, эчкининг орқасидан йўлга тушибди. Эчки ариқдан сакраб ўтса бу ҳам ўтибди, тўсиқдан ошса бу ҳам ошибди, шундай қилиб қарабсизки, бир маҳал ўзини жаннатдай бир томорқа ичида кўрибди.

Ҳайҳот, бу гал нимаям бўлиб томорқа эгаси карамзорига эртароқ келиб қолмайдими! Қараса, икков меҳмон яйраб-ёйилиб, ўзларича базм қилаётган экан. Бир йўгон таёқни қўлига олиб, йўқлатмай келиб қолган меҳмонларини «сийлашга» киришибди. Эчкивой чаққонгина эмасми, бир сакраб тўсиқдан ошибди, «ме-е» дея беозоргина маъраб қўйиб, ўтлоқ томон шошибди. Шўрлик қўй бўлса қаёққа қочинини билмай довдираб, ўзини ҳар ёққа уриб, ахийри қўлга тушибди. Томорқа эгаси ҳам таёғини аяб ўтирмабди, шўринг қургурни шунақаям дўппослабдики, қўйнинг додлаб маърагани ҳам ҳоли қолмабди. Охири чарчаб, ҳовридан тушган томорқа эгаси, «ке, буни уриб ўлдириб қўйиб, тағин эгасига товон ҳам тўлаб юраманми», деб ҳайдаб юборибди.